

Трухан О.Ф.
старший викладач кафедри методики
суспільно-гуманітарної освіти та виховання
Інституту післядипломної педагогічної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук

Методичні засади організації навчання історії у 5 класах

У сучасній українській методичній науці здійснюється активний пошук нових засобів та переосмислення вже набутих методичних прийомів. У основі цього переосмислення лежать ті процеси корінних суспільних змін, які відбулися в нашій країні протягом останніх двох десятиліть. Українська педагогіка відходить від авторитарної парадигми та демократизується. Відбувається переорієнтація на інноваційну модель розвитку освіти загалом і методики викладання історії зокрема.

Метою навчання історії в загальноосвітній школі відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти є:

- розвиток інтересу учнів до історії як сфери знань і навчального предмета, власних освітніх запитів учнів і вміння їх задовольняти;
- отримання та засвоєння системних знань про головні події, явища та тенденції в історії України та світу;
- ознайомлення учнів з духовними і культурними надбаннями та цінностями, історико-культурними традиціями українського народу і цивілізації в цілому;
- визначення, відбір і використання у процесі пошуку інформації про минуле різних видів історичних джерел, у тому числі текстових, візуальних та усних, артефактів, об'єктів навколишнього історичного середовища (музеїв, архівів, пам'яток культури та архітектури), а також інформаційно-комп'ютерних технологій;
- вміння представляти обґрунтовані та структуровані знання з історії, власне розуміння історії з використанням відповідного понятійного апарату та виважено розглядати контраверсійні і суперечливі теми.

У 2013-2014 навчальному році учні 5-х класів починають вивчати історію за новою програмою. Цей курс має пропедевтичний характер, що визначає принципи відбору змісту та стилістичні особливості його подачі. П'ятикласники уперше ознайомлюються з навчальним предметом «Історія», тому головними завданнями курсу є:

- формування уявлень і початкових знань учнів про історію як галузь людських знань, як науку, що має свій предмет вивчення і свої методи дослідження;
- розвиток у школярів інтересу до предмета та мотивації до його вивчення.

Беручи до уваги вікові особливості пізнавальної діяльності дітей 10–11 років, автори програми пропонують сформуванню в учнів первинні знання та уявлення про розвиток історії як науки і як живу пам'ять про життя людей у минулому, про що саме та про кого пишуть історики. Передбачається ознайомлення дітей з історичними джерелами різних типів, – як письмовими, так і речовими, включаючи пам'ятки, що формують навколишнє історичне середовище. Оскільки курс історії у 5 класі не передбачає систематичного викладу інформації про минуле, то історичні факти неминуче подаються фрагментарно. Відбір запропонованих подій, явищ, історичних персонажів тощо автори підручників (Пометун О.І., Костюк І.А., Малієнко Ю.Б. «Історія України (Вступ до історії)», Власов В.С. «Історія України (Вступ до історії)») намагалися збалансувати як з погляду представлення регіональної історії, так і враховуючи багатоаспектність соціальної, політичної історії, історії культури та повсякдення.

Відповідно курс складається з трьох розділів, які дають змогу учням послідовно опанувати відповідну інформацію та початкові предметні уміння, що становлять основу подальшої історичної освіти школярів. Програмою передбачено *практичні* заняття, метою яких є показати не лише можливості різноманітних історичних джерел у формуванні історичного знання, а й наближення історії як науки до учнів, її локального виміру, вироблення відповідального ставлення до минулого та різних форм його збереження. Деякі з рекомендованих практичних занять можуть бути проведені у формі екскурсій до музеїв, архівів, історичних пам'яток. На відміну від інших курсів, зважаючи на

вікові особливості учнів, програмою передбачено лише *один урок узагальнення* – до всього курсу.

Для виконання зазначених завдань у програмі як приклади подано окремі факти, явища та персоналії, тому їхній перелік не є вичерпним. Він має стати орієнтиром для авторів підручників, завдання яких – відобразити зміст програми у всій її повноті, розробити цікавий, доступний для підлітків текст та відповідний методичний апарат, що передбачає розвивальну діяльність та компетентнісний підхід до навчання.

Серед державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, а також у підручниках «Історія України (Вступ до історії)» головну увагу зосереджено на формуванні в учнів первинних уявлень про сутність та особливості історичного знання, позитивного ставлення до історії як предмета, здобуття п'ятикласниками вмінь осмисленого читання й опрацювання текстів на історичну тематику, ключових та предметних компетентностей на рівні, що відповідає основним віковим можливостям учнів. Тож розглянемо найбільш ефективні форми організації роботи з підручником на уроках історії та формування в учнів 5 класів вмінь працювати з підручником історії.

Слід відмітити, що формування пізнавальних вмінь проходить найбільш ефективно в умовах, які стимулюють учнів до активних творчих пошуків, пізнавальної активності нових способів отримання знань.

Формування пізнавальної активності передбачає таку організацію процесу пізнання, коли його об'єкт включається у сферу діяльності суб'єкта, а діалектична взаємодія між ними створює передумови виявлення активності. Цьому сприяють різні способи, напрями навчальної діяльності: забезпечення усвідомлення учнями значення освіти в цілому і вивчення конкретного матеріалу зокрема (визначення мети завдань); добір змісту навчального матеріалу (новизна; теоретична і практична цінність; зв'язок із досвідом школярів, незвичайність фактів або їх суперечності); використання різноманітних методів та прийомів, форм організації навчання (дидактичні ігри, диспути, дискусії, колективні групові способи організації пізнавальної діяльності, створення ситуації дидактичного вибору. На початку вивчення кожної теми необхідно чітко поставити та пояснити мету

уроку, вказати які форми роботи будуть запропоновані учням та очікувані результати уроку

(*Тема 1. Історія як наука. Українські вчені-історики.*

На цьому уроці ви навчитеся

1. Визначати особливості історії як науки про минуле людства.
2. Пояснювати, хто такі історики, звідки та як вони довідуються про минулі часи.
3. Наводити приклади історичних джерел.
4. Складати розповідь про Михайла Грушевського.)

Вчитель на уроках історії при організації роботи з підручником має враховувати описані особливості психіки та пізнавальної діяльності у підлітковому віці. Порівняно з початковими класами прийоми роботи з друкованим текстом ускладнюються й урізноманітнюються. Наприклад, на уроках в 5 класі слід застосовувати:

- метод пояснювального читання. Він складається із органічно зв'язаних між собою елементів читання, роз'яснення і доповнення прочитаного:

(прочитайте текст на сторінці ... та дайте відповіді на запитання:

1. Чому археологічні розкопки здійснюються за певними правилами, потребують спеціальних знань?
2. Чим, по-вашому, відрізняються пошуки скарбощукачів та археологів.)

- розгляду ілюстрацій:

1. Розгляньте фото.
2. Що зображено на фотографіях?
3. Який знак прикрашає будівлю?
4. Навіщо його зобразили на будинку Верховної Ради України?
5. Де ще зображують цей символ? Чому?

- бесіди:

1. Що нового довідалися з теми уроку? Про що хотіли б дізнатися більше?
2. Як ви гадаєте, чому колекціонування монет є поширеним хобі?
3. Що потрібно знати, щоб мати авторитет з-поміж колекціонерів.
4. Чи будь-хто може мати власний герб?

– при пояснювальному читанні виділяються абзаци і окремі речення, їх складові, визначається головна думка, виявляються смислові зв'язки

(опрацювавши уривок Галицько-Волинського літопису учні працюють над попередньо поставленими запитаннями:

1. Яким постає з оповіді літописця князь Данило Романович?
2. Про які деталі буденного життя тієї доби дізналися з уривків?
3. Які деталі літописного опису використала художниця для реконструкції образу князя-короля?
4. Чи подобається вам цей образ? Що змінили б у ньому?)

Першочергове завдання вчителя – привчити учнів виділяти незрозумілі місця тексту, невідомі їм терміни, не пропускати невідомі слова і вирази, а шукати їм пояснення, звертаючись до вчителя чи до словників. У 5 класах

необхідно детальне пояснення структурних компонентів підручника: різних видів тексту, ілюстрацій, змісту, питань, завдань, карт.

Надалі, коли здатність школярів самостійно орієнтуватися в підручнику зростає, учитель залучає учнів до виявлення в підручнику знайомих компонентів та прийомів роботи з ними й пояснює нові: вибіркоче читання і переказ, виписування, добір фактичного матеріалу за питанням, складання плану, конспекту, виписування тез, усний або письмовий виклад своїх зауважень щодо прочитаного, написання рецензій, анотацій, біографічних заміток, упорядкування термінологічних, статистичних, хронологічних, довідкових таблиць, схем, діаграм, підготовка повідомлень і доповідей учнів тощо. Поступово в учнів виробляється звичка працювати з додатковою літературою. Фактично навчання учнів роботі з підручниками і з іншими книгами та посібниками продовжується протягом усього навчання.

Як відомо, формування пізнавальних вмінь проходить декілька етапів: ознайомлення з вмінням, усвідомлення його сенсу; початкове оволодіння вмінням; самостійне виконання практичних задач, удосконалення вміння. На початковому етапі школярі вперше отримують знання про нові для них способи навчальної діяльності: а) про її мету; б) про зміст способів навчальної роботи. Про порядок її виконання. Узагальнені знання про способи діяльності часто фіксуються у вигляді пам'яток, логічних схем із переліком виконуваних дій.

На проміжному етапі знайомий прийом навчальної роботи засвоюється якісно новий історичний матеріал чи джерело знань, коли перед учнями ставляться принципово нові завдання. Так, від часткового порівняння про відмінності і схожості (5 клас) школярі переходять до повного порівняння, яке встановлює і загальне і особливе (6 клас). А потім при порівнянні двох різних етапів у розвитку історичного явища, процесу (7-8 класи) перед учнями ставиться нове завдання: показати, що змінилось за певний період (наприклад, у розвитку культури, у становищі церкви тощо).

Так, наприклад, з метою створення уявлень про літописи та розвитку вміння аналізувати відповідну інформацію, що надає підручник, співставляти та порівнювати однотипні явища, вчитель може запропонувати учням на основі

наступного фрагменту підручника порівняти що спільного та відмінного у літописах княжої та козацької доби.

На завершальному етапі учні засвоюють усі дії, що складають спосіб діяльності внаслідок їх багаторазового повторення і свідомого застосування в ході роботи над історичним матеріалом більш складного характеру. Перенесення засвоєних дій на нові об'єкти виконується з кожним разом все більш самостійно, творчо (*прийом застосування отриманих з підручника знань, та набутих умінь у самостійній роботі*):

- запропонуйте 5–7 малюнків до коміксу про Самійла Кішку;
- доберіть по 2–3 слів – іменників, прикметників, дієслів, – доречних у розповіді про Дмитра-Байду Вишневецького.

Таким чином, знання способу діяльності, закріплене його систематичним застосуванням, стає міцним умінням учня.

Окремі вміння можуть бути засвоєні впродовж одного навчального року (наприклад, застосовувати «зворотній відлік часу» - до Різдва Христового, складати хронологічну чи синхроністичну таблицю). Формування інших умінь (виділяти головне і суттєве, складати план, конспект тощо) вимагає більш тривалого часу.

Організуючі роботу на уроці, вчитель має усвідомлювати, що розвивальний ефект знань суттєво залежить від того, на основі яких саме дій ці знання формуються. Нагадаємо, що під способом дій варто розуміти систему операцій, яка дає змогу розв'язувати навчальні завдання. У ньому виділяються три функціонально відмінні частини: а) виконавча; б) орієнтувальна; в) контрольна.

Зрозуміло, що кожний етап формування в учнів основної школи вмінь працювати з підручником потребує відповідних методів прийомів та засобів навчання. Першочергове завдання вчителя – правильно їх відібрати.

Відповідно до двох шляхів історичного пізнання (емпіричного і теоретичного), П. Гора розглядав всю різноманітність прийомів навчальної роботи через поєднання двох груп прийомів: прийоми емпіричного і теоретичного пізнання історії. Методичні прийоми емпіричного вивчення історичних фактів (картинний і аналітичний опис, образне і сюжетне оповідання, педагогічне малювання, макетування і т.д.), на його думку, детермінують

застосування учнями наступних прийомів учіння: образного мислення, відтворюючої і творчої уяви, образної пам'яті і мови. У процесі навчання цим прийомам у школярів виховується уміння «бачити» і засвоювати історичні факти в образній формі. Методичні прийоми вивчення теоретичного матеріалу (пояснення, міркування, узагальнююча характеристика і т.п.) детермінують застосування таких прийомів розумової діяльності, як порівняння, аналіз, абстрагування, синтез тощо і розвивають історичне мислення учнів, озброюють їх методами пізнання явищ суспільного життя, умінням самостійно здобувати історичні знання [18; 19; 20; 21]. Отже, використання учителем прийомів викладання історії (управління пізнавальною діяльністю учнів) і засвоєння учнями всієї сукупності прийомів учіння забезпечує глибину історичної освіти, виховання та формування в них відповідних вмінь.

Кожен прийом навчальної роботи є сукупністю операцій, дій, які треба виконати для досягнення того чи іншого навчального результату. У процесі навчання прийоми розумової діяльності детермінуються відповідними прийомами навчальної роботи [22, 11-12]. Ця точка зору є, на наш погляд, більш придатною для практики формування в учнів основної школи вмінь працювати з підручником на уроках історії.

Наприклад, для того, щоб скласти простий план навчального тексту учень має виконати такі «зовнішні» навчальні (екстеріорізовані) дії:

- 1) прочитати текст;
- 2) визначити його смислові частини;
- 3) визначити основну думку у кожній частині;
- 4) сформулювати цю думку у вигляді речення чи запитання;
- 5) записати ці думки у послідовності, що відповідає логіці тексту.

Виконуючи ці дії, учень одночасно здійснює необхідні «внутрішні» (інтеріорізовані) операції, серед яких можна назвати такі:

- 1) дешифрування літер друкованого тексту в зв'язне мовлення у вигляді слів і речень;
- 2) усвідомлення змісту тексту, його аналіз;
- 3) виділення головного;

4) формулювання головної думки у вигляді тези, речення;

5) систематизація думки у письмовій формі.

Доцільним, на нашу думку буде запропонувати учням скласти план до тем:

- Житло і побут давніх українців.
- Київські князі. Запровадження християнства.
- Українське село і місто у XVIII ст.

Складання плану для підзаголовків «Землеробство – основне заняття» і «Початок обробки металів» допоможуть учням встановити взаємозв'язок фактів в історії: спочатку змінюється техніка, покращуються знаряддя праці, виникають нові галузі виробництва, і лише тоді відбуваються зміни в соціальній структурі суспільства. Послідовність цих явищ закріплюється в пам'яті учнів і допомагає усвідомленню їхнього взаємозв'язку.

Таким чином реалізується *аналітико-синтетична обробка тексту*.

Робота над планом по тексту підручника може йти інакше. Наприклад, при вивченні історії українського козацтва вчитель під час розповіді записує на дошці план: причини утворення козацтва, традиції, господарство козаків, походи козаків, козацькі ватажки, Запорізька Січ. Після розповіді і бесіди про українське козацтво учні закріплюють матеріал читанням параграфа. Потім вони вказують, де саме в підручнику міститься відповідь на кожний пункт плану; деякі короткі фрази читаються вголос; залучається і раніше пройдений матеріал. План вивчення теми «Українське козацтво» записується в робочий зошит з історії, ним в подальшому керуються учні при вивченні аналогічних тем.

Організація навчання у 5 класі безпосередньо пов'язана з опрацюванням учнями друкованого тексту підручника, що дає їм змогу глибоко осмислити навчальний матеріал, закріпити його, виявити самостійність у навчанні. Для формування в учнів умінь працювати з текстом підручника можна надати їм пам'ятку «Як працювати з текстом параграфа підручника історії», яка містить відповідний перелік навчальних дій. Вона є основою для *застосування тексту як засобу виконання домашніх завдань*.

Важливе місце в опрацюванні матеріалу підручника посідає робота з термінологією. Тільки роз'яснення історичної термінології і запису її на дошці недостатньо для свідомого і міцного засвоєння школярами, особливо в 5 класах.

Корисно доручати учням знайти в підручнику і прочитати вголос термін і його пояснення. Таке читання привчає школярів звертати увагу на термінологію і при виконанні домашніх завдань. На основі аналізу літератури та власного досвіду викладання ми виділили наступні навчальні прийоми: *робота над висновками та визначеннями понять* в ході реалізації якої учні здійснюють наступні прийоми розумової діяльності – *розмірковування, доведення, узагальнення* (індуктивним або дедуктивним шляхом). Наприклад:

1. У яких інших значеннях уживають слово «історія»?
2. Розіграйте діалоги, у яких слово «історія» означає «випадок», «розповідь», «минуле».

Проаналізуйте фрагмент тексту підручника та на основі визначених вами конкретних фактів, з'ясуйте – які нові явища проявилися в економічному житті предків українців:

1. Були предками українців.
2. Примандрували на наші землі 5–7 тисяч років тому.
3. Були кочовиками.
4. Жили племенами, кожне з яких мало свою назву.
5. Племя очолював князь, який мав при собі військові загони – дружини.
6. Сусідні народи називали їх кінними стрільцями з лука.
7. Обожнювали сили природи.
8. Були надзвичайно войовничим народом.
9. Центрами племінних земель були укріплені міста-городи.
10. Збереглося ім'я одного з правителів, легендарного засновника міста Києва – Кия.

У даному випадку, під час опрацювання навчального матеріалу підручника, учні вчаться робити узагальнення на основі оперування поняттями (українець, рід, плем'я, держава, князь...) і судженнями, конкретизувати поняття, пояснювати історичні факти, явища робити індуктивно-дедуктивні висновки.

З роботою над історичною термінологією тісно пов'язана диференціація елементів тексту в підручнику, необхідна для його свідомого читання і засвоєння змісту. Значна частина елементів тексту відома школярам із занять з мови й інших навчальних предметів. Вони розрізняють поняття: опис, оповідання, ознака, визначення, висновок, доведення, оцінка, термін, період і ін. У тексті з історії ці поняття мають свою специфіку. Крім того, у текст включається і низка нових понять: хронологічна дата, подія, історична явище, історичний діяч, факт, процес; причинно-наслідкові зв'язки, тенденції історичного розвитку.

Виходячи з того, що розумова діяльність учнів стимулюється пізнавальними задачами, розв'язування яких спрямоване на одержання нових знань, нових засобів пошуку знань. Змістом таких задач є проблема, в основі якої лежить протиріччя між відомим і шуканим. Таким чином, пізнавальна задача завжди проблемна за змістом [25]. Наприклад, учням пропонується висловити власну позицію щодо запитання: «Чи можна вважати козацьке самоврядування запорожців справжньою демократією?». Та аргументувати її на підставі основного тексту, історичних документів, картосхем, таблиць, ілюстрацій підручника.

Особливу цінність, становлять пошукові пізнавальні задачі, які потребують самостійного пошуку шляхів розв'язування, його здійснення та перевірки, виявлення і виправлення помилок. Вони можуть бути засобом реалізації такого прийому навчальної роботи з підручником як *самостійне читання тексту перед поясненням вчителя, доведення власної думки під час обговорення у група (парах), складання порівняльної таблиці.*

«Подискутуйте» Роздивіться фотографії, прочитайте текстівки до них. Що дізналися про походження назв – площі, вулиці та міста? Чи є назви, які бережуть пам'ять про історичні події, у вашому рідному місті (селі)? Як ви думаєте, чому пам'ять про історичні події увічнюють у назвах?

Ярмарок на площі біля Контрактного будинку на Подолі. Київ. 1902 р.

Ще одним із вартих уваги прийомом навчальної роботи може бути *прийом опори на життєвий досвід учнів.* Він полягає у використанні вчителем у навчальному процесі фактів, явищ, які учні спостерігали в житті, навколишньому середовищі або в яких самі брали участь для вивчення нового матеріалу.

Для роботи на уроці вам потрібні фотографії найближчих родичів – батьків, братів-сестер, дідусів і бабусь та ін.. Розкладіть їх так, як зображено на малюнку. Знайдіть місце для фотографій інших родичів.

Малюнок родинного дерева

Перенесіть схематичне зображення родинного дерева в зошит, указуючи на місці кожної фотографії імена та прізвища, рік народження, місце проживання, заняття. Розкажіть один одному про свої родини. Запитайте про те, що у розповіді однокласника вас у зацікавило найбільше. Чи можна твердити, що історія народу – це історія наших родин?

Застосування *пізнавальних ігор* (ділових, рольових, ситуативних). Вони моделюють життєві ситуації, стосунки людей, взаємодію речей, явищ та можуть бути основною або допоміжною формою навчального процесу.

Метод «Мікрофон».

Діти, уявіть, що ви є журналістами і повинні написати статтю про «Житло та побут давніх українців».

Ваше завдання – з'ясувати, на які запитання хотіли б отримати відповіді ваші читачі в майбутньому журналі, що їх могло б зацікавити в цій темі?

Наприклад. Відкритий мікрофон.

- Де жили предки українців?
- Якими були основні заняття у слов'ян?
- Який одяг носили?
- Як захищались від ворогів?
- Чи існувала релігія у предків українців?

Робота з текстом підручника, яка закріплює пояснення вчителя на етапі вивчення нового матеріалу (його первинне сприйняття) та засвоєння нових вмінь, може завершатися складанням таблиці. Учні тренуються у відборі матеріалу, в складанні точних формулювань, складають кістяк основних фактів, що полегшує запам'ятовування. Так, вчитель застосовуючи прийом *ілюстрування тексту, малюнками, схемами, таблицями, опорними конспектами тощо.*

Роздивіться фотографії кінця 19 – початку 20 ст., на яких зображено буденне життя українських селян та робітників. Які відчуття у вас викликають ці знімки? Скориставшись фотографіями як історичними джерелами, складіть невеличку розповідь про українських селян та робітників.

Жнива. Село Білики на Полтавщині. 1906 р.

Селянська родина обідає коло хати. Київщина. 1906 р.

Складання таблиці «Скарби нетлінні», допоможе учням запам'ятати і систематизувати навчальний матеріал.

Станція 7. Скарби нетлінні.

Це завдання дасть змогу пригадати найвидатніші книги, створені за давніх часів на наших землях.

Роздивіться зображення відомих книжних пам'яток. Пригадайте, які книжки зображено? Складіть стислу розповідь (від 3 до 7 речень) про одну з них. Заповніть таблицю.

Яку книгу зображено?	Коли її було створено?	Де її було створено?	Чим уславилася книга?
1.			
2.			
3.			
4.			
Про книгу _____ ми знаємо, що вона...			

Кожен правильно заповнений рядок принесе вам по 4 бали (1 бал за віконечко). У розповіді доречні речення оцінюйте по 1 балу. Максимальна кількість балів – 19.

Замість роботи з таблицею можна запропонувати учням роботу з атласом (картою), але тільки у тому випадку коли вони мають пам'ятки та у них відпрацьовані відповідні навички.

Розглянувши карту на сторінці 55 підручника, дайте відповіді на запитання: 1) У якій області України розташоване місто (село), у якому ви мешкаєте? До якого історичного регіону воно належить? 2. Які історичні регіони найпівнічніші, які найзахідніші, а які найсхідніші? 3. Назви яких історичних регіонів указують на їхнє місцезрештешування? 4. Якими історичними землями протікає Дністер?

Починаючи працювати з історичною картою, пам'ятайте такі правила:

За кольорами відрізняють одну територію від іншої.

Штриховою позначають лінії та явища, що пов'язані певною територією. Приклад, перехід району від однієї держави до іншої.

На карті використовують різні шрифти, залежно від того, що ними підписано.

Місце битв позначають пересиченою збіркою.

Стрілками позначають пересування військ і народів.

Кордони держав, інші межі позначають лініями різного малюнка.

Міста позначають кружечками, квадратиками або малюнками.

територія, що перейшла від однієї держави до іншої

рік територіальних змін

столиця

назва річки

місце битви

звичайне місто

назва землі

рух військ

сучасна назва міста

місто

назва держави

державний кордон

етнічна межа

межа частини держави

ЯК ДЕМОНСТРУВАТИ ІСТОРИЧНІ ОБ'ЄКТИ НА КАРТІ

1. Кордони держав слід обводити указкою по замкненій кривій.
2. Напрямки військових походів та пересувань показуйте за стрілками, які позначено на карті.
3. Міста показуйте дотиком указки до умовної позначки (кола-пунсона або зображення міста), а не до назви міста на карті.
4. Річки слід показувати за течією від витоків до гирла.

Застосування комп'ютерних технологій, які реально стають сьогодні незамінним помічником вчителя та учня в опануванні інформаційними потоками, допомагають моделювати та ілюструвати процеси, явища, об'єкти та події. Особливо важливим є те, що, сучасні комп'ютерні технології в поєднанні з новітніми освітніми технологіями стають ефективними для підготовки учнів з визначеним набором освітніх компетенцій. Інформативність електронних презентацій набагато вище традиційних за рахунок мультимедійності – наявності не лише тексту і графіки, але й анімації, відео та звуку. Мультимедійні презентації, створені у програмному забезпеченні Power Point або Smart notebook 11, надають можливість здійснювати віртуальну взаємодію користувача з об'єктами або процесами пізнання, які знаходять своє відображення на екрані. Іншими словами, використання мультимедіа-презентацій дозволяє створювати інформаційний і візуальний образ об'єкту, який досліджується.

Вчителі можуть використати наступні Види навчальних презентацій **Конспект уроку**. Обов'язкова наявність основних візуальних складових традиційного уроку: тема, мета, план, ключові поняття, закріплення, домашнє завдання і т.д. Ілюстративний ряд грає, в даному випадку, явно допоміжну і незначну роль. Досить часто подібні уроки в змістовній (а іноді, і в ілюстративній частині) орієнтовані на базовий підручник. Дана форма презентації, як правило, частіше називають традиційними мультимедійним супроводом уроку.

ПЛАН

- 1. Становище українських земель у XVIII ст.
- 2. Українське село у XVIII ст.
- 3. Українське місто у XVIII ст.

Слайд-шоу. Повна відсутність тексту і акцент на яскраві, великі зображення або колажі (Може демонструватися на початку, в кінці, або всередині уроку, ставлячи за мету створення певного емоційного настрою. Демонстрація слайд-шоу впродовж всього уроку є малоефективною.

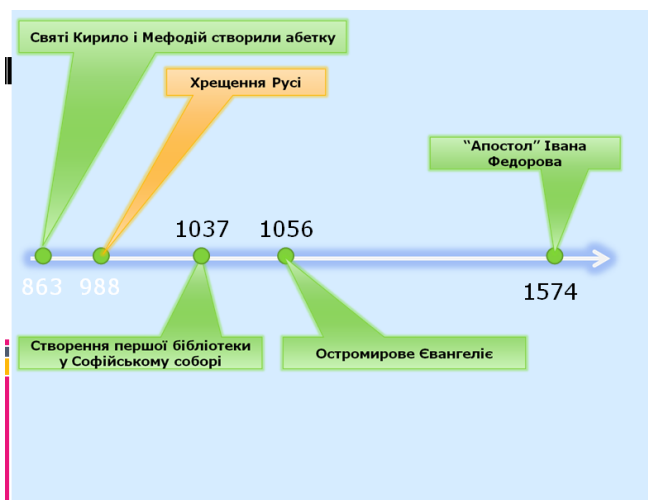

«Тільки текст». Варіант, протилежний по своїй суті тому, що пропонувалося в попередньому пункті. Дидактичний ефект досягається за рахунок зміни типів шрифтів, що використовують, розміру шрифту і колірної гами. Також активно використовуються різні варіанти підкреслень.

Харківський університет

- ▣ Історія Харківського національного університету є невід'ємною частиною інтелектуальної, культурної та духовної історії України. З Харківським університетом пов'язані імена таких усевітньо відомих учених, науковців та просвітителів, як
 - П.П.Гулак-Артемівський;
 - М.І.Костомаров;
 - М.П.Барабашов;
 - М.М.Бекетов;
 - Д.І.Багалій;
 - М.В.Остроградський;
 - В.А.Стежков;
 - О.О.Потебня.

Анімовані схеми. У цьому варіанті презентації особливий акцент зроблено на різних графіках і схемах. Образотворчий ряд – мінімальний. Основна сфера застосування – заняття повторювально-узагальнюючого характеру.

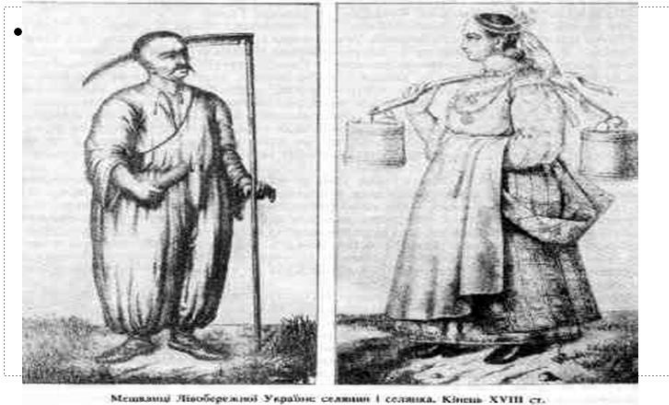
Заповнюємо таблицю. Варіант презентації рекомендований при проведенні уроків закріплення, систематизації навчального матеріалу. Це можуть бути тематичні, синхронні, хронологічні та інші види таблиць. Використовуючи як фоновий малюнок зображення, характерне для теми, що вивчається, вчитель послідовно виводить на слайд незаповнену таблицю або частково заповнену таблицю (поетапно), а учні завершують роботу. «Заповнення» таблиці відбувається після відповідного обговорення в класі або навпаки.

Підручники

"Буквар" 1574 р., І. Федоров	• Перший шкільний підручник
"Граматика славенська" 1619 р., М. Смотрицький	• Найдосконаліша граMATика
"Лексис" 1596 р., Лаврентій Зизаній	• Перший друкований словник
"Лексикон" 1627 р., Памва Беринда	

Аналіз картини. Презентація, змістом якої є одна картина, плакат, зображення (наприклад, обговорення картини відомого художника). На уроці вчитель виділяє та обговорює з учнями фрагменти цього зображення, акцентуючи увагу на деталі, організовує роботу навколо змісту і характеристики цього зображення, історії його створення.

Опишіть вигляд українських селян

Тестування. Варіант, який також може бути рекомендований при проведенні повторювально-узагальнюючого уроку. За допомогою відповідних гіперпосилань, відповідь учнів супроводжується певною реакцією програми.

Перевір себе!

- 1. Що вивчає наука історія?
- 2. Що називають історичною подією? Наведіть приклади історичних подій.
- 3. Доведіть, що історія України є складовою частиною Всесвітньої історії.
- 4. Що таке історичне дослідження?
- 5. Назвіть відомих українських вчених-істориків та їх праці.

Разгадайте ребус:

р с т
і я
о і

Встановіть відповідність

980-1015 964-972 1019-1052
882-912 945-964

Мультимедійна презентація може виступати як підготовлена вчителем розробка із заданою навчальною метою і завданнями, орієнтована на цілком конкретні результати навчання, де демонстраційний матеріал носить лише ілюстративний характер або учень є активний учасник процесу, виконує інтерактивні завдання, втручається в процеси, активно взаємодіє з комп'ютером. Така організація навчальної діяльності можлива лише в умовах "1 учень - 1 комп'ютер". Вона надає можливість обирати серед достатнього набору інформаційних ресурсів, дидактичних інструментаріїв та здійснювати принципи особистісно-орієнтованого навчання. На такому уроці істотно змінюється роль вчителя, який в даному випадку є, перш за все, організатором, координатором пізнавальної діяльності учнів.

Слід звернути увагу й на хід уроку з мультимедійним супроводом. Як би не був розроблений урок, багато що залежить від того, як вчитель організує пізнавально-дослідницьку роботу учнів. Віртуозне проведення такого заняття складніше, ніж робота шоумена якої-небудь телепередачі. Вчитель повинен не тільки володіти комп'ютером, знати зміст уроку, але й організувати роботу в учнів в різному для кожного темпі, невимушено, постійно акцентуючи увагу на самостійність учнів. Необхідно продумати зміну ритму, урізноманітнити форми навчальної діяльності, подумати, як витримати при необхідності паузу, як підбадьорити невпевнених в собі учнів, як забезпечити позитивний емоційний фон уроку...

Джерело: <http://www.eduwiki.uran.net.ua>

Для підготовки уроку вчителям буде корисним ознайомитись з матеріалами наступних сайтів:

www.historic.ru	«Познаємо людину через її історію» (енциклопедії, довідники, історичні мапи)
www.ostu.ru/personal/nikolaev	Історичні мапи
www.history.rin.ru	Історична інформація, мапи, цікаві факти
www.his.1september.ru/urok	Я йду на урок історії (методичні розробки та рекомендації з викладання суспільних дисциплін)
www.uk.wikipedia.org	Україномовна версія он-лайн енциклопедія «Вікіпедія»
history.vn.ua	Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії
www.cossackdom.com	Історія українського козацтва
www.prostir.museum	Музейний простір України
www.history.rin.ru	Історичні мапи
http://pidruchniki.com.ua/	Перша українська електронна бібліотека підручників
http://www.twirpx.com/	На сайті розміщені тексти підручників, збірники документів, довідкова література т.
http://www.znannya.org/	Портал знань, відкриті навчальні матеріали, дистанційне навчання, дистанційне тестування знань

Отже, можна зробити висновок, що процес навчання історії у 5 класах буде ефективним, якщо вчитель:

1) орієнтує навчання на ефективне використання особливостей розвитку психіки і пізнавальних процесів учнів підліткового віку;

2) дотримується етапності у процесі формування досліджуваних вмінь, що передбачає: пояснення суті і практичного значення кожного способу навчальної діяльності; застосування пам'яток з переліком виконуваних дій; виконання навчальних дій під керівництвом вчителя за зразком; самостійне виконання тренувальних вправ; застосування сформованого вміння в нестандартних умовах;

3) відбирає методичні прийоми роботи адекватні поставленим цілям конкретного уроку і навчання в цілому, що передбачає: планування вчителем пізнавальних задач і вправ до кожного розділу і великих тем курсу з урахуванням перспективи формування різних способів діяльності, необхідних для засвоєння даного історичного матеріалу; виконання учнями задач і вправ (переважно з підручників), які закріплюють ці знання про способи діяльності, вчать творчому застосуванню формованих умінь; створення на уроках проблемних ситуацій, які стимулюють застосування різноманітних способів навчальної роботи з підручником;

4) застосовує у системі на кожному з компонентів уроку відповідні прийоми навчальної роботи через комплекс пізнавальних задач та вправ, розв'язання та виконання яких дозволяє засвоїти знання на емпіричному й теоретичному рівнях за допомогою опанованих способів пізнавальної діяльності з підручником.

Джерела та література

1. Атанов Г.А., Эфрос Т.И. Система умений в обучении. – Донецк: Дон ГУ, 1997. – 218 с.
2. Бернс Р. Развитие Я – концепции и воспитание.– М., 1986.–422 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий цент «Академія», 2001. – 576 с.
4. Голованов С.О., С.В. Костирко С.В. Історія стародавнього світу: Підруч. для 6 кл. – К.: Грамота, 2006. – 296 с.
5. Гора П.В. К вопросу о системе методов и методических приёмов обучения // Преподавание истории в школе. – 1966. - №3. – С.45-58.
6. Гора П.В. Методические приёмы и средства наглядного обучения истории в средней школе. – М. :Просвещение, 1971. – 239 с.
7. Гора П.В. Повышение эффективности обучения в средней школе. – М.: Просвещение, 1988. – 208 с.
8. Гора П.В. Подготовка учителя к уроку истории // Преподавание истории в школе . – 1984, №3. –С. 58-64.
9. Гора П.В. Роль приёмов учебной работы в формировании марксистко-ленинского понимания истории и развитии познавательных возможностей учащихся / Пути формирования научного мировоззрения на уроках истории: Сб. материалов международных конференций. – М.: Изд-во МГПИ им. В.И.Ленина, 1977. –С. 156 –192.
10. Крутецкий В.А. Психология. – М.: Просвещение, 1986. –336 с.
11. Лозова В.І. Пізнавальна активність /Енциклопедія освіти/Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008.- С. 679.
12. Максимюк С.П. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 667с.
13. Мэй Р. Искусство психологического консультирования. – М., 1994. – 144 с.
14. Невский И.А. Теоретическое моделирование как метод конкретных педагогических исследований // Вопросы методологии и методики конкретных педагогических исследований. – М.: НИИ общей педагогики АПН СССР, 1972. –Вып. 9. – 524 с.

15. Новиков А.М. Процесс и методика формирования трудовых умений. – М.: Высшая школа, 1986. – 288 с.
16. Петровский В.А. Принцип отраженной субъективности в психологическом исследовании личности // Вопросы психологии – 1985. – №4. – С. 16 – 23.
17. Пометун О.І. Методика навчання історії в школі / О.І Пометун, Г.О. Фрейман. – К.: Генеза, 2005. – 328 с.
18. Психолого-педагогические проблемы развития школьника как субъекта учения / Под ред. Е. Д. Божович. - М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2000. – 192 с.
19. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1976. – 416 с.
20. Трухан О.Ф. Використання музейних експонатів у організації навчально-виховного процесу на уроках історії (Матеріали круглого столу «Актуальні проблеми та шляхи удосконалення військово-патріотичного виховання сучасної учнівської молоді» 21 лютого 2011 року)
<http://www.school85i.appspot.com>.
21. Трухан О.Ф. Окремі аспекти використання програмного забезпечення Smart board.// Історія України – 2010.-№ 19 (659). С. 15-18.;
22. Тубельская Г. Литературные игры в детской передаче на ТВ // Детская литература. – 1989. - №4. – С.55-58.
23. Тюріна В. Пізнавальна перспектива і перспективні задачі: формування самостійності // Рідна школа. – 1997. - № 9. – С. 38-40.
24. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти.—К.: Видавничий центр „Академія”, 2001. – 546 с.
25. Якиманская И.С. Формирование интеллектуальных умений и навыков в процессе производственного обучения. – М.: Высшая школа, 1979. – 208 с.
26. Яковенко С.В. Познавательные задачи как средство повышения эффективности учебного процесса (на материале дисциплин естественного математического цикла): Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук / Белорусский НИИ образования. – Минск, 1991. – 20с.